

РОЗДІЛ X. ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 378

Сергій Харченко

Сумський національний аграрний університет
ORCID ID 0009-0005-7408-036X

Олександр Химченко

ВСП «Новомосковський фаховий коледж ДДАЕУ»
ORCID ID 0009-0004-6517-9600

Ігор Кравченко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0003-3125-2131

Володимир Гончаренко

Класичний фаховий коледж Сум ДУ
ORCID ID 0000-0002-7606-2182

DOI 10.24139/2312-5993/2023.10/388-396

ОСОБЛИВОСТІ СВІДОМОГО ВІДНОШЕННЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Дане дослідження спрямоване на вивчення й удосконалення фізичного виховання студентів у процесі навчання у закладі фахової передвищої освіти та обґрунтовуються педагогічні умови свідомого відношення до фізкультурно-спортивної діяльності на основі взаємодії між викладачами і студентами. Фахова передвища освіта зорієнтована переважно на надання професійних знань та прикладних професійних умінь і меншою мірою на формування навичок збереження власного здоров'я, що здійснюється зазвичай засобами ППФП (виконання фізичних вправ, здійснення рухової активності, спортивні ігри тощо) на заняттях з фізичної культури і обмежене обсягами навчальних планів освітніх програм та відповідними освітніми стандартами для закладів фахової передвищої освіти.

Роботи полягає у впровадженні у програму занять фізичною культурою студентів закладів фахової передвищої освіти, в межах якої: динамічна витривалість, стійкість до несприятливих факторів, вольові якості розвиваються за допомогою тривалих аеробних вправ; силова витривалість розвивається вправами для м'язів спини, для м'язів хребта, для м'язів ніг, для розвитку рухливості суглобів плечового поясу, для черевного пресу, для м'язів рук; точність рухів, просторова орієнтація, м'язова чуттєвість розвивається за допомогою вправ у парах з м'ячем на місці і в русі; рухливість у суглобах, сила, спритність розвивається за допомогою як активних, так і пасивних вправи з великою амплітудою рухів; спритність, точність, координація; рішучість, уміння працювати в команді, активність, наполегливість, емоційна стійкість розвиваються через спортивні естафети з предметами та спортивні ігри.

Удосконалено зміст програми занять фізичною культурою питаннями: збереження здоров'я та значення фізичної культури (підготовки) у професійній діяльності майбутніх фахівців фахової перед вищої освіти, профілактиці захворюваності й реабілітації; особливостями фізичної підготовки фахівців; системи медичних знань з оздоровчими технологіями.

Ключові слова: фізична культура, майбутні фахівці, заклад фахової перед вищої освіти, студенти.

Постановка проблеми. В сучасній філософії під діяльністю розуміється визначений процес, в ході якого людина відтворює себе діяльним суб'єктом, а освоювані ним явища природи – об'єктом **своєї діяльності**.

Діяльність завжди спрямована на досягнення визначеного результату. Спрямованість діяльності визначається наявністю конкретного об'єкта, який прийнято називати предметом діяльності.

У фізкультурно-спортивній діяльності людина розвиває перш за все самого себе спочатку за допомогою викладача (тренера), а потім самостійно створює відповідне середовище, в якому він повинен розвиватися. Цей розвиток починається з первісного етапу навчання руховим діям чи з побудови спортивних рухів (Okhrimenko, Pavlyk, Tomenko, Rybalko, Cherednichenko, Gvozdetska, Holovchenko, 2021).

Все це відноситься і до сфери фізичного виховання. Якщо серйозно ставити задачу всенародного навчання здорового способу життя, навчання «здоров'ю» то воно повинно бути новаторським, ефективним, а результати довгостроковими. Особлива роль при цьому приділяється оптимальній руховій активності, для досягнення якої необхідна цілком визначена, цілеспрямована, свідома діяльність (Корж-Усенко, Рибалко, 2021; Томенко, 2014).

Виховання активної особистості студента – головний орієнтир у діяльності закладів фахової передвищої освіти. Фізичне виховання, яке є складовою частиною загальної системи утворення і виховання майбутніх фахівців покликане сприяти формуванню гармонійно розвиненої особистості.

Істотним недоліком традиційної організації фізичного виховання у закладах фахової передвищої освіти є його орієнтація на середньоарифметичні показники (нормативи), без урахування особистісного ставлення до них студентів. Ігнорування індивідуальних розходжень породжує стандартизацію навчально-виховного процесу, внаслідок чого викладацька діяльність позбавляються творчого компонента, а у студентів відбувається зниження активності на фізкультурних заняттях. Звідси і виникає проблема активізації студентів на уроках з фізичної культури (Кісельов, Рибалко, 2020; Рибалко, 2019).

Під фізкультурно-спортивною діяльністю розуміємо такий вид спільної діяльності викладача і студента, який спрямований на досягнення визначеного рівня підготовленості, стану здоров'я і

формування у студента потреби до безперервного фізичного самовдосконалення (Ovcharuk, Maksimchuk, Ovcharuk, Khomenko, Khomenko, Evtushenko, Rybalko, Pustovit, Mironenko, Syvohop, 2021). Під час фізкультурно-спортивної діяльності на визначеному ступені розвитку починається спільна творчість тренера, викладача, вченого з суб'єктом, оскільки останній, у певній мірі, сам стає тренером, викладачем, вченим. Звідси результат фізкультурно-спортивної діяльності, створена самим суб'єктом особистість, здатна до самоврядування в соціальному середовищі, до її розвитку й удосконалення. Об'єднання таких особистостей, зорієнтованих в одному виробничо-предметному напрямку, представляє собою цілісний колектив, що творчо розвивається і складається з окремих, взаємозалежних, взаємообумовлених, творчо думаючих «елементів».

Специфіка діяльності як педагогічного *явища* складається в тому, що в педагогічному процесі існують два суб'єкти – студент і викладач. В навчальному процесі виявляється взаємозв'язок структурних компонентів спільної діяльності викладача і студента; мети, мотивів, змісту, способів діяльності, результатів. В цілеспрямованому визначенні цих зв'язків у навчальному процесі розглядаються шляхи формування активності студента. Специфічність діяльності як педагогічного явища полягає в тому, що цілі суб'єктів найчастіше різні, часом протилежні. Діалектичне протиріччя між цілями суб'єктів – постійна властивість діяльності (Rybalko, Vychkov, Maksymenko, Shcherbyna, Ivanova, 2023; Сущенко, 2016). Тому постійне включення студентів до оцінки результатів праці товаришів і своїх власних допоможе в рішенні виховання, формування навичок об'єктивно оцінювати результати діяльності. Таким чином, оцінка викликає активне ставлення студента до діяльності, формує саморегуляцію його діяльності.

Мета дослідження. Виявити можливості активізації діяльності студентів і формування їх особистості в процесі фізичного виховання у закладах фахової передвищої освіти.

Згідно з метою роботи визначені завдання дослідження:

1. Визначити причини, що детермінують активність і самостійність студентів у фізкультурно-спортивній діяльності.
2. Обґрунтувати педагогічні умови активізації діяльності студентів та свідомого ставлення до фізкультурно-спортивної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналізуючи сучасні дослідження проблем в українській науці, слід відзначити, що в них значно розвинуто ідеї демократизації, гуманізації, системності, інноваційності (Л. І. Даниленко, Г. А. Дмитренко, Г. В. Єльнікова, В. В. Крижко, В. І. Маслов, В. В. Олійник, Є. М. Павлютенков, Є. М. Хриков).

Актуальність проблеми удосконалення **фізкультурно-спортивної діяльності** майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти підтверджується в державних законодавчих і нормативно-правових актах (Закон України «Про охорону здоров'я» (2017 р.), Концепція «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.), Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (2019 р.), Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – ЗСЖ – здорова нація»).

Академік НАН України Ю. Пахомов звертає увагу на те, що в Україні процеси глобалізації зумовлюють необхідність переходу від інерційного розвитку до інноваційного.

Саме таку випереджаючу спрямованість неодноразово підкреслювали Л. Даниленко, Г. Єльнікова.

Сутність професіоналізму майбутнього педагога, за визначенням Івана Зязюна, полягає в поєднанні професійної культури та професійної самосвідомості, що дозволяє педагогу на високому рівні здійснювати професійну діяльність.

Підтвердження такої думки ми знаходимо в наукових працях Н. Кузьміної, А. Деркача, А. Маркової, які виокремили професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності педагога.

П. В. Красавцев, аналізуючи структуру педагогічної діяльності викладача фізичного виховання із системних позицій, розрізняє три її нерозривно пов'язані сторони: 1) діяльність викладача (чи викладання); 2) діяльність студентів (навчання і тренування); 3) зміст навчального предмета «фізичне виховання» у закладах фахової передвищої освіти.

З наявних у літературі визначень поняття «ціннісні орієнтації» ми дотримуємося визначення, даного Б. Г. Ананьєвим: «Спрямованість особистості на ті чи інші соціальні цінності складає її ціннісну орієнтацію».

При цьому під цінністю вважається відображення у свідомості значимості того чи іншого об'єкта для даного суспільства чи особистості.

Для виявлення ціннісних уявлень особистості з соціології застосовується метод обчислення ціннісної орієнтації з її вербальних оцінок, який добре себе зарекомендував.

За даними К. І. Тараненко, одним з показників орієнтації на фізичний розвиток можна вважати наявність інтересу студентів до спортивного життя, головним в спортивних заняттях студенти вважають досягнення всебічного розвитку (30,5%), підготовку до трудової діяльності і захисту Батьківщини (26,6%), виховання вольових якостей (20,5%). Причому, отримані відповіді рівнозначні в усіх групах опитаних як у юнаків, так і дівчат, і тих, хто не займається спортом.

Виклад основного матеріалу. Вважаючи явно несприятливою тенденцією зниження ціннісного ставлення до фізичної культури в суспільстві в цілому, не можна не помічати і безумовно позитивні зміни. За останні роки значна увага приділялась такому аспекту, як валеологічне виховання дітей та молоді (хоча відповідний предмет, що викладався у школах та закладах фахової передвищої освіти, викликає багато критичних зауважень). Все це не може не вплинути на ставлення дорослих, молоді, дітей до фізичної культури, яка все більш стає «непопулярною». А це створює небезпеку все більшого відлучення молодого покоління від фізичної активності і, як наслідок, погіршення стану здоров'я.

Перш ніж перейти до аналізу процесу фізичного виховання у закладах фахової передвищої освіти і виникаючих у ході його реалізації проблем, варто визначити, що; розуміти під «активністю» студента у фізкультурно-спортивній діяльності.

У реальному виховному процесі студент виступає у якості об'єкта педагогічного впливу, суб'єкта власної діяльності, як показник ефективності праці педагога.

Система організації процесу фізичного виховання у закладах фахової передвищої освіти не забезпечує умов для того, щоб фізкультурно-спортивна діяльність була діяльністю в повному розумінні цього слова. Як відомо, діяльність – це активність людини, спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням його потреб, на виконання вимог, пропонованих суспільством.

Один з недоліків існуючої постановки процесу фізичного виховання у закладах фахової передвищої освіти полягає в тому, що він обумовлює всебічно залежну позицію студента.

Ступінь свідомого ставлення студента до фізкультурно-спортивної діяльності різноманітна і мінлива. Вона може виявлятися

як звичайна емоційна реакція чи активна дія, що спрямована на зміну обставин. Мобілізація резервів активно-позитивного ставлення студента до його діяльності вимагає урахування визначених закономірностей психофізіологічного, психолого-педагогічного і соціального характеру, комплексний вплив яких на формування особистості в сфері фізичної культури вивчено недостатньо, не до кінця воно осмислено і стосовно до практики роботи.

Дослідження з узагальнення досвіду провідних педагогів показують, що в діяльності викладачів основний акцент робиться на виховання не утилітарних здібностей у студентів, а особистості в цілому. Головними умовами успіху викладачі вважають: авторитет педагога, індивідуальний підхід, що дозволяє диференціювати завдання, виходячи з індивідуальних особливостей студентів, і дисципліну, як результат взаємодії викладача і студентів.

Роботу цих викладачів відрізняє постійний пошук нових форм і методів, аналіз успіхів і недоліків, самокритичність, незадоволеність досягнутими в роботі результатами, систематичне удосконалення різних боків своєї професійної підготовленості, оволодіння передовим досвідом, що має вплив на освоєння нового в теорії і практиці фізичної культури і спорту.

Надання студентам вільного вибору виду фізкультурно-спортивної діяльності ставить викладача з нетрадиційне положення – у полі його зору завжди знаходяться проблеми подальшого, перспективного розвитку як взаємин зі студентами (виходячи зі стрибка що здійснився в даний момент, їх особистісного розвитку), так і власного удосконалювання – бути готовим прийняти обґрунтоване рішення, значиме для перспективи.

Реалізація індивідуального підходу зв'язана з метою занять фізкультурно-спортивною діяльністю. У суб'єктивному плані ця ціль повинна бути реально досяжною, спрямованою на формування потреби у фізичному самовдосконаленні. І оскільки ідеал особистості не може бути зведений до якого-небудь еталону, то підходити до нього слід з урахуванням самобутності й індивідуальності кожного студента.

Ми вважаємо, що кожна людина може досягти фізичної досконалості, беручи участь в цьому процесі як особистість. Тут важливі не тільки показники фізичного розвитку і спортивної – технічної підготовленості, але й особистісні якості студентів, а також

відносини як до себе, так і до соціального оточення - інших студентів, викладачу фізичного виховання.

Індивідуальний підхід, як бачимо, припускає заперечення однакових програм занять студентів, саме які сприяли нераціональному використанню індивідуальних можливостей кожного студента, зниженню ефективності навчально-виховного процесу з фізичного виховання.

Висновки. Отже, можна припустити, що для певної частини студентів самий зміст завдань, які виконувалися, сприяв створенню травмуючих ситуацій, тоді як для інших більш травмуючою була оцінка з боку інших учасників. Тобто переживання студентів щодо власної незграбності можна зрозуміти лише в контексті соціальних стосунків.

Фізична культура молоді на сучасному етапі суспільства, незважаючи на її високу значущість для вирішення багатьох особистих питань (оздоровлення, особистісного розвитку та ін.), залишається поки що на недостатньому рівні.

Доведено, що ціннісні ставлення студентів до фізичної культури та спорту як соціального явища, до відповідного навчального предмету є недостатньо сформованими. Це підтверджується: а) невисоким ранговим місцем фізичного здоров'я у системі індивідуальних цінностей; б) невисокою оцінкою студентами якості викладання відповідного предмету; в) наявністю у значної частини студентів негативних переживань під час занять фізичною культурою; г) відсутністю або недостатньою сформованістю основних збудників активності студентів щодо занять фізичною культурою та спортом.

В результаті дослідження виявлено, що ціннісне ставлення студентів до фізичної культури і спорту найчастіше детерміновано декількома чинниками. Тому викладання предмету «Фізичне виховання» з врахуванням лише одного будь-якого мотиватора є недоцільним.

Необхідна розробка комплексної програми роботи зі студентами, яка буде спиратись на полімотиваційну основу, а отже, підвищувати значущість для студентів всієї сукупності мотиваторів.

ЛІТЕРАТУРА

Okhrimenko, Ivan, Pavlyk, Olena, Tomenko, Oleksandr, Rybalko, Petro, Cherednichenko, Serhiy, Gvozdetska, Svitlana, Holovchenko, Oleksii (2021). Dynamics of Indicators of Cadets' Physical Development and Functional Status during Pentathlon. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 9 (4), 814 - 823.

- Кісельов, В. О., Рибалко, П. Ф. (2020). Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до організації спортивно-масових заходів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 3 (44), 63 -70 (Kiselyov, V. O., Rybalko, P. F. (2020). Pedagogical conditions for the preparation of future physical education teachers for the organization of mass sports events. *Bulletin of the Glukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko*, 3 (44), 63-70).
- Корж-Усенко, Л. В., Рибалко, П. Ф. (2021). Нормативно-правові засади розвитку вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції. *Фізико-математична освіта*, 3(29). (Korzh-Usenko, L. V., Rybalko, P. F. (2021). Normative and legal foundations of the development of higher education in Ukraine in the conditions of European integration. *Physical and mathematical education*, 3(29)).
- Rybalko, Petro, Vychkov, Oleksandr, Maksymenko, Liudmyla, Shcherbyna, Svitlana, Ivanova, Viktoriia. (2023). The formation of a competent approach as the Basis of the professional development of the Future teacher of physical education. *Conhecimento & Diversidade, Niterói*, v. 15, n. 37Abr./Jun.
- Рибалко, П. Ф. (2019). *Професійна підготовка учителів фізичної культури до організації фізкультурно-оздоровчого середовища закладу загальної середньої освіти*. Суми: Цьома С. П. (Rybalko, P. F. (2019). *Professional training of physical education teachers for the organization of the physical culture and health environment of the general secondary education institution*. Sumy: Tsyoma S. P.).
- Сущенко, А. В. (2016). Перспективи спортивно-фізкультурної підготовки як інструменту самоосвіти фахівців гіподинамічних професій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 51 (104), 281–286 (Sushchenko, A. V. (2016). Prospects of sports and physical training as a tool for self-education of specialists in hypodynamic professions. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 51 (104), 281–286).
- Томенко, О. А. (2014). Оптимізація фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів на основі використання елементів олімпійської освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (35), 387-394 (Tomenko, O. A. (2014). Optimization of physical education of students of higher educational institutions based on the use of elements of Olympic education. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1 (35), 387-394).
- Ovcharuk, Vasily, Maksimchuk, Boris, Ovcharuk, Vera, Khomenko, Alexander, Khomenko, Sergey, Evtushenko, Evgeny, Rybalko, Peter, Pustovit, Grigory, Mironenko, Natalia, Syvohop, Yaroslav. (2021). Forming Competency In Health Promotion In Technical Specialists Using Physical Education. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (1), 269-382.

SUMMARY

Kharchenko Serhii, Khimchenko Olexandr, Kravchenko Ihor, Honcharenko Volodymyr. Features of Conscious Attitude of Students of Institutions of Higher Vocational Education to Physical Education.

This research is aimed at studying and improving the physical education of students in the process of studying at institutions of higher vocational education, and pedagogical conditions for a conscious attitude towards physical culture and sports activities are substantiated based on interaction between teachers and students.

Higher vocational education is primarily aimed at providing professional knowledge and applied professional skills, and to a lesser extent at developing skills for maintaining one's own health, which is usually done through physical education classes and is limited by the scope of educational programs and corresponding educational standards for institutions of higher vocational education.

The work involves the implementation of a physical education program for students of institutions of higher vocational education, within which: dynamic endurance, resistance to adverse factors, and volitional qualities are developed through prolonged aerobic exercises; strength endurance is developed through exercises for the muscles of the back, spine, legs, for the development of shoulder joint mobility, for the abdominal press, for arm muscles; precision of movements, spatial orientation, and muscle sensitivity are developed through exercises with a ball in place and in motion; joint mobility, strength, agility are developed through both active and passive exercises with a wide range of movements; agility, precision, coordination; determination, ability to work in a team, activity, perseverance, emotional stability are developed through relay races with objects and sports games.

The content of the physical education program has been improved with questions regarding: health preservation and the importance of physical education (training) in the professional activities of future specialists of higher vocational education, prevention of diseases and rehabilitation; features of physical training of specialists; system of medical knowledge with health-improving technologies.

Key words: *physical education, future specialists, institution of higher vocational education, students.*